

Изазови истраживања историје Косова и Метохије у 20. веку

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
Библиотека „Зборници радова”
Бр. 32

За издавача
Др Владан Јовановић

Редакција
Др Божица Славковић Мирић (главни и одговорни уредник)
Др Милутин Живковић (главни и одговорни уредник)
Др Душан Бојковић (главни и одговорни уредник)
Др Зоран Јањетовић
Др Дмитар Тасић
Др Владан Виријевић
Др Миомир Гаталовић
Др Огњен Томић (секретар)

Рецензенти
Академик Љубодрог Димић
Др Коста Николић
Др Александар Стојановић

Лектура и коректура
Др Биљана Ћирић

Техничко уређење и дизајн корица
Др Небојша Стамболија

ISBN 978-86-7005-210-9

ИЗАЗОВИ ИСТРАЖИВАЊА ИСТОРИЈЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У 20. ВЕКУ

Тематски зборник

Београд, 2026.

САДРЖАЈ

Реч уредништва.....	7
---------------------	---

I ИСТОРИОГРАФИЈА

Божница СЛАВКОВИЋ МИРИЋ

Призрен, главни погранични град југословенске и албанске државе у међуратном периоду.....	15
--	----

Душан БОЈКОВИЋ

Обликовање свести о посебности простора Косова и Метохије у револуционарној перспективи Комунистичке партије Југославије 1919–1941	33
--	----

Милушин ЖИВКОВИЋ

Косовски Албанци и Вафен СС (1941–1945). Идеје, планови, пракса	53
--	----

Душан ПОПОВИЋ

Одметници у Штавичком срезу од 1944. до 1951. године	79
---	----

Немања ДИМИТРИЈЕВИЋ

Албанолошки институт Аутономне Косовско-метохијске Области у Приштини (1953–1955)	103
--	-----

Јелена ТОДОРОВИЋ ЛАЗИЋ, Александра КОЛАКОВИЋ

Албански поглед на кризу на Косову 1981. године.....	119
--	-----

Слободан СЕЛИНИЋ

Градски комитет Савеза комуниста Београда и криза на Косову и Метохији у време Осме седнице Централног Комитета Савеза комуниста Србије 1987	139
--	-----

II ИДЕНТИТЕТИ И КУЛТУРА СЕЋАЊА

Сава БУРЂЕВИЋ

Изазови истраживања историје Турака на Косову и Метохији после Другог светског рата: идентитет, миграција и асимилација.....165

Ненад АНТОНИЈЕВИЋ

Култура сећања и питање злочина на Косову и Метохији у Другом светском рату 183

Јован АЛЕКСИЋ

Одједи 'Књиге о Косову' у југословенској интелектуалној јавности.....213

Урош МИКЕТИЋ

'Опрост крви' код косовских Албанаца 1990–1991. као сведочанство о етничкој хомогенизацији: студија случаја *Oral History Kosovo*.....245

Рајко МИНИЋ

'Санџачко питање' у светлу дешавања на Косову и Метохији крајем 20. века. Истраживачко-методолошки изазови 267

III МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Душан ФУНДИЋ

Извештаји аустроугарских конзула и истраживање историје Косовског вилајета током прве деценије 20. века 287

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Истраживање броја албанских усељеника током Другог светског рата и албанских жртава репресије на његовом крају.....303

Ијор ВУКАДИНОВИЋ

Између мемоара официра Удбе и накнадно отворених архива: масовна стрељања на Косову и Метохији након Другог светског рата 323

Пећар РИСТАНОВИЋ

Изазови истраживања косовске кризе 1981–1989.....341

Стефан РАДОЈКОВИЋ

Косово и Метохија од јуна 1999. године до данас: хегемона интерпретација и изазивачи 361

Подаци о ауторима 391

Стефан РАДОЈКОВИЋ

Институт за политичке студије, Београд

stefan.radojkovic@ips.ac.rs

ORCID: 0000-0003-0470-928X

Косово и Метохија од јуна 1999. године до данас: Хегемона интерпретација и изазивачи*

Апстракт: Рад покушава да успостави могући концептуални оквир за разврставање, сагледавање и разумевање стручне литературе где Косово и Метохија, за време мисије Уједињених нација, представљају једну од студија случаја или искључиви фокус истраживања. Настојаћемо да поменути литературу разврстамо према следећим елементима концептуалног оквира: 1) хегемона интерпретација заснована на тези о либералном миру, 2) изазивачи хегемоне интерпретације чија су научна полазишта претежно критички настројена. Овако разврстана стручна литература могла би не само олакшати сагледавање многобројних монографија, зборника, чланака и приручника о Косову и Метохији, објављених након 10. јуна 1999. године до данас већ и понудити истраживачима концептуални оквир за разумевање специфичног периода када је поменута литература настајала.

Кључне речи: Косово и Метохија, УНМИК, теза о либералном миру, критичке теорије, интерпретација

Уводна разматрања

Инспирација за понуђено концептуално уоквиравање прегледа литературе, махом научне и стручне, о дешавањима на Косову и Метохији и околини након јуна 1999. године, извире како из сличних публикација локалне и међународне научне заједнице – овде посебно треба поменути Јова Бакића и његово волуминозно дело о распаду социјалистичке Југославије и његовим тумачима,¹ монографију Дејана Јовића,

* Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије (Центра за Косово и Метохију), коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1 Посебно обратити пажњу на тумачења сукоба око Косова и Метохије (Јово Бакић, *Jugoslavija: Razaranje i njegovi tumači*, (Београд: Službeni glasnik, 2011)).

где је понуђено ново објашњење распада поменуте државе,² као и Сабрину Рамет (Sabrina P. Ramet) и њену систематизацију одабраних публикација³ – тако и наших покушаја сврсисходног разврставања литературе на поменућу тему, током докторских студија. Циљ је био да се успостави могући концептуални оквир за разврставање, сагледавање и разумевање стручне и научне литературе где Косово и Метохија представљају једну од више студија случаја или искључиви фокус истраживачког рада. Колико сам успео у свом науку током студија, довољно говори чињеница како критички преглед литературе, као засебна и кохерентна целина, није нашао своје место у оквиру дисертације.⁴ Самим тим, овако конципиран преглед представља не само покушај надомешћивања пропуштеног већ и својеврсну рефлексију над окончаним истраживањем, када се неке ствари са одређене временске дистанце изострено уочавају и сагледавају.

Важнији разлог за кандидовање концептуално уоквиреног прегледа јесте чињеница да овде изложена литература настаје током специфичног периода у људској историји и међународним односима – у питању је униполарни моменат у оквиру система међународних односа⁵ – када су интегрисане УН мисије,⁶ попут УНМИК-ове на Косову и Метохији од 1999. године, биле могуће, а неки би рекли и пожељне.⁷ С обзиром на то да се данас налазимо у процесу растакања униполарног, и постепеног успостављања мултиполарног система,⁸ те да су ове промене запазили и забележили научници заинтересовани за међународне мисије успостављања, одржавања и изградње мира,⁹ није неразумно тврди-

2 Dejan Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Četvrtе Jugoslavije, 1974–1990*, (Zagreb – Beograd: Prometej i Samizdat B92: 2003).

3 Посебно обратити пажњу на тумачења сукоба око Косова и Метохије. (Sabrina P. Ramet, *Thinking about Yugoslavia. Scholarly Debates about Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)).

4 Stefan S. Radojković, *Prakse otpora i saradnje Srba na Kosovu i Metohiji u odnosu na misiju Ujedinjenih nacija od 1999. do 2008. godine*, (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2024).

5 Charles Krauthammer, „The Unipolar Moment“, *Foreign Affairs* 1/1990, America and the World 1990/91, 24.

6 United Nations Sustainable Development Group, *Note of Guidance on Integrated Mission*, (New York, 17 January 2006), датум приступа 3. 9. 2025, https://unsdg.un.org/sites/default/files/Guidance-on-the-role-of-SRSG-and-DSRSG_RC_HC.pdf

7 Aidan Hehir, „Introduction: Kosovo’s Symbolic Importance“, *Journal of Intervention and Statebuilding* 5/2019, 539.

8 Barry R. Posen, „Emerging Multipolarity: Why Should We Care?“, *Current History* 721/2009, 347–352.

9 Види: Oliver P. Richmond, „Stalemated Peacemaking in the Liberal International Order and the Problem of Peacemaking under Multipolarity“, *Turkish Academy of Sciences*, (Istanbul, 2024), 51–65; још у: Oliver P. Richmond, „A Prelude to Revisionism? The Stalemated Peace Model and the Emergence of Multipolarity in International Order“, *Contemporary Security Policy* 2/2025, 197–225.

ти како УНМИК и њој сличне мисије,¹⁰ заједно са стручном и научном литературом насталом паралелно или непосредно након њеног почетка, припадају прошлости.

Ако се сложимо да поменута мисија и њој припадајућа литература припадају прошлости, ма колико блиској или новијој, како то историчари хронолошки уоквиравају, онда следи да нам је потребан конкретан концептуални оквир – за лакшу оријентацију и сналажење међу небројеним монографијама, зборницима, чланцима и приручницима – који би нам омогућио разумевање специфичног периода током којег је поменута стручна литература настајала; самим тим и пружио могућа објашњења и увиде иза начина на које су тумачена (интерпретирана) дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године, без обзира на то да ли је у питању доминантно, хегемона тумачење или интерпретације његових изазивача.

Хегемона интерпретација (теза о либералном миру)

Најпре, мора се истаћи како је хегемона интерпретација почивала на хегемонији једног актера у систему међународних односа тј. на униполарном устројству светске политике у оквиру којег је доминирала САД. Чињеницу да су САД једина глобална сила у систему подупирала је, осим очигледне тврде моћи (почива на претњи опипљивим војним и економским ресурсима),¹¹ и на мекој моћи (привлачност идеје о либералном миру).¹² Иако сама идеја о либералном миру није била нова – у наставку чланка биће поменути идејни претходници – у новом међународном контексту насталом након 1989. године (пад Берлинског зида, 9. новембар 1989. године), долази до њене поновне формулације, артикулације и, коначно, примене као што је то случај са Косовом и Метохијом након јуна 1999. године. Зарад термиолошке прецизности, како бисмо је разликовали од претходних итерација, нова формулација либералног мира биће именована као *теза о либералном миру*. Поред потребе за термиолошком прецизношћу, мора се указати на још један разлог. Наиме, у оквиру *тезе о либералном миру* налази се више сродних и компатибилних, иако не идентичних, теорија о начину достизања мира кроз неке од основних идејних постулата либерализма. Дакле, како би се избегла могућа термиолошка конфузија али и појмовно обухватиле сродне теорије о либералном миру ширим,

10 Примера ради, мисија Уједињених нација у Источном Тимору (United Nations Transitional Administration in East Timor, UNTAET); за више информација види у: United Nations Peacekeeping, *Completed Peacekeeping Operations. UNTAET*, (New York, 2001), датум приступа 3. 9. 2025, <https://peacekeeping.un.org/mission/past/etimor/etimor.htm>

11 Joseph S. Nye, Jr., *Budućnost moći*, (Zagreb: MATE, 2012), 10–18.

12 *Ibid*, 20–22.

заједничким термином, сматрамо употребу синтагме *шеза о либералном миру* оправданом.

Када је реч о самој хегемоној интерпретацији дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године, њен карактер најавио је надалеко цитирани и помињани чланак Френсиса Фукујаме (*Francis Fukuyama*) из 1989. године.¹³ Наравно, поменути чланак о крају историје услед, најављене, глобалне пролиферације најбољег система управљања државама и друштвима – именован термином „универзална хомогена држава“ (*universal homogenous state*) – у виду либерално-демократских идеја и институција, који је последично водио свету без сукоба, није се односио на Косово и Метохију конкретно. С друге стране, јесте обзнанио амбиције тадашњег глобалног хегемона које су се одликовале универзалношћу и униформношћу, иако је, парадоксално, либерални систем идеја, по свом пореклу и садржају, био изразито локално условљен и, без познавања (западно)европског контекста, остатку света стран.¹⁴

Како бисмо боље разумели Фукујамину објаву нове међународне реалности, као и основне конститутивне елементе *шеза о либералном миру*, овде ћемо укратко описати три конститутивне, либералне теорије о миру које су своју примену нашле и на простору Косова и Метохије десет година касније.

Прву теорију илуструје следећи цитат Фукујаме: „Многи ратови и револуције вођени од тада предузети су у име идеологија које су тврдиле да су напредније од либерализма, али чије је претензије на крају разоткрила историја. У међувремену, оне су помогле да се прошири универзална хомогена држава до тачке где је могла имати значајан утицај на укупни карактер међународних односа.“¹⁵ У темељима овако схваћених међународних односа лежи дијадична теорија демократског мира Мајкла Дојла (*Michael W. Doyle*), док се она ослања на монадичну теорију демократског мира Емануела Канта (*Immanuel Kant*). У оквиру дела *Вечни мир*,¹⁶ Кант тврди како су демократске државе мање ратоборне од недемократских. У ауторитарним државама одлуке о миру и рату доноси један човек, док у демократским читаво друштво учествује у доношењу одлука, те је стога теже постићи консензус о важним питањима; попут оних о миру и рату. Дојл даље развија Кантову монадичну теорију у дијадичну, где аргументује како либералне, демократске државе не воде ратове међусобно, иако наведено не значи *ipso facto* да су као такве мирољубиве;¹⁷ воде ратове са нелибералним државама, али

13 Francis Fukuyama, „The End of History?“, *The National Interest* 16/1989, 1–18.

14 На ове, рекло би се инхерентне, некомпатибилности указао је Хантингтон у: Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilizations?“, *Foreign Affairs* 3/1993, 40.

15 Fukuyama, „The End of History?“, 14.

16 Immanuel Kant, *Večni mir: filozofski nacrt*, (Beograd: Gutenbergova galaksija, 1995), 40.

17 Michael Doyle, „Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs“, *Philosophy and Public Affairs* 3/1983, 206, 213.

не и између себе. Сама по себи, ова чињеница је недовољно цењен председан у међународним доносима, како сматра Дојл.¹⁸ Импликација дијадичне теорије о демократском миру по међународне мисије и пост-конфликтна друштва јесте да се у таквим, сукобом разореним друштвима и/или државама морају успоставити институције репрезентативне демократије како би се спречили не само унутрашњи сукоби већ и евентуални неспоразуми са суседним, претпоставља се, демократским државама.

Међутим, успостављање политичких институција репрезентативне демократије није довољно. Према Фукујама, потребно је изградити и нови економски систем: „Садржај универзалне хомогене државе могли бисмо сумирати као либералну демократију у политичкој сфери, комбиновану са лаким приступом видео-рикордерима и стерео уређајима у економској сфери.“¹⁹ Идејну подлогу за нови економски систем пружа теорија либералног мира Адама Смита (*Adam Smith*). Смит указује на пацификујућу моћ трговине.²⁰ Укратко, трговина међу људима се најуспешније развија у мирнодопским условима, па према тој логици, појединци, групе и државе имају више подстицаја да размењују добра него да ратују. Поједностављено, просперитет појединца и друштва стечен успостављеним трговачким везама и мрежама надилази потенцијалну корист од рата. С овим у вези, слободно тржиште је основни предуслов креирању мирнодопских услова, повољних за интензивне економске трансакције и увезивање држава и друштава чији економски системи функционишу по истим правилима и који су, у својој основи, идејно идентични и последично компатибилни.

Обресе треће теорије, инспирисане Кантовим промишљањима,²¹ назиремо у следећем цитату: „[...] ова такозвана 'универзална хомогена држава' пронашла је стварно отелотворење у земљама послератне Западне Европе – управо у оним млитавим, просперитетним, самозадовољним, себи-окренутим, слабовољним државама чији најграндиознији пројекат није био ништа више херојски од стварања Заједничког тржишта.“²² Другим речима, теорија неолибералног институционализма заговара оснивање међународних институција ради заштите интереса свих држава-чланица, били они политички, економски и/или безбедносни. Повезаност и међусобна зависност држава, тржишта, друштава и појединаца, како суседа тако и у оквиру појединих региона, подстиче регионалну сарадњу, нарочито када су у питању глобални безбедносни

18 Ibid, 213, 217.

19 Fukuyama, „The End of History?“, 7.

20 Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, (Dent: London, 1910), према: Oliver P. Richmond, *Peace in International Relations*, (London: Routledge, 2008), 23.

21 Kant, *Večni mir*, 101.

22 Fukuyama, „The End of History?“, 3.

изазови (тероризам, пандемије и климатске промене). Теоретичар неолибералног институционализма, Карл Дојч (*Karl W. Deutsch*), препознаје амалгамске и плуралистичке безбедносне заједнице. Док САД и Велику Британију Дојч сматра амалгамским, нама су од интереса његове плуралистичке безбедносне заједнице јер подразумевају државечланице са значајним степеном аутономије у погледу доношења одлука, али које деле са амалгамским три основна предуслова за настанак: компатибилне системе вредности (посебно у погледу доношења политичких одлука), капацитете за брзу, адекватну и не-насилну интеракцију међу чланицама и, коначно, предвидљивост у понашању.²³ Брент Нелсен и Александер Стаб (*Brent F. Nelsen and Alexander Stubb*) примећују како су Дојчова промишљања пронашла плодно тле посебно међу научницима који су изучавали Европску унију (ЕУ), а нарочито њен процес проширења.²⁴ Овде бисмо додали и пример Организације северноатлантског споразума (НАТО) и њеног ширења, када су у питању безбедносни изазови.

Укратко, важно је овде истаћи, када је у питању хегемона интерпретација дешавања на Косову и Метохији од јуна 1999. године, полазне идејне основе поменутих тумачења. Осим што спречавају унутрашње оружане сукобе и ублажавају интерне, политичке контрадикције, елабориране теорије подразумевају како унутардржавно и/или уређење унутар друштва – засновано на институцијама репрезентативне демократије, слободног тржишта и владавине закона – омогућава предвидљивост у односима са суседним државама и/или друштвима, те квалификује поменуте за „чланство“ у политичкој заједници *универзалних хомојених држава*. Наравно, оне су по свом садржају и карактеру либерално-демократске тј. представљају основну претпоставку за достизање *либералног мира* чији су примарни гарант, представник, промотер и „извозник“ САД. Коначно, три овде скициране теорије сачињавале су, истовремено, примарне идејне стубове *шезе о либералном миру* и идејне основе глобалне доминације САД током униполарног момента у систему међународних односа.

Класични примери хегемоне интерпретације

Пре него што пређемо на анализирање, према нашем суду, неких од кључних публикација за разумевање како униполарног система међународних односа у којем су се одвијала дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године тако и идејних претпоставки иза делова-

23 Karl W. Deutsch et al., „Political Community and the North Atlantic Area“, in: *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, eds. Brent F. Nelsen and Alexander Stubb, (London: Boulder, 2003), 140.

24 *Ibid*, 122.

ња његовог примарног гаранта, морамо се одмах оградити. У овом и одељку посвећеном примерима критичких интерпретација нећемо покушавати да прикажемо и анализирамо највећи могући број публикација где су Косово и Метохија примарна или само једна од више студија случаја, већ само оне публикације које сматрамо *класичним*, односно пресудним за разумевање како самог периода тако и начина тумачења дешавања након јуна 1999. године од стране заговорника *шезе о либералном миру*.

С тим на уму, квинтесенцијална публикација за разумевање хегемоне интерпретације јесте дело групе аутора на челу са Џејмсом Добинсом (*James Dobbins*), из 2003. године – „Америчка улога у изградњи нација: Од Немачке до Ирака“. Јасно је из самог назива како Косово и Метохија нису од примарног интереса ауторима ове студије.²⁵ Међутим, она пружа увид у генезу нацрта и садржаја мировних мисија у годинама након окончања Хладног рата: „[...] од краја Хладног рата, Сједињене Државе осећале су се слободно да интервенишу не само како би контролисале примирје или вратиле стање на *status quo* већ како би покушале да доведу до фундаменталне трансформације ратом разорених друштава, баш као што су помогле у трансформацији Немачке и Јапана четири деценије раније.“²⁶ Заправо, аутори аргументују како су два цитирана случаја, иако непоновљена како у свом опсегу тако и у дометима,²⁷ поставила стандард за будуће мисије у постконфликтним друштвима.²⁸ Чини нам се од посебног значаја за нашу аргументацију указивање на поменуте стандарде будућих мисија јер су они представљали нацрт и садржај УНМИК мисије као и контекст за њено тумачење.

Као и у случају Немачке после 1945. године, Роберт Ор (*Robert C. Orr*) указује на четири кључне области – безбедност, управљање са учествовањем, друштвено и економско благостање, правда и помирење – које конституишу „стубове напора за обнову земаља након сукоба.“²⁹ Укратко, у погледу безбедности успостављена је војна управа по доде-

25 Конкретно, од осам студија случаја, Косово и Метохија представљају шесту студију. (James Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*, (Santa Monica: RAND Corporation, 2003), 111–128). Остале студије су, следећим редом, од прве до последње: Немачка, Јапан, Сомалија, Хаити, Босна и Херцеговина, Авганистан и Ирак.

26 Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, xiv.

27 Интересантно је поређење економске помоћи ради реконструкције Немачке и Косова и Метохије, где су аутори мишљења како су Косову донирана приближно иста средства током прве две године трајања мисије. За више информација видети у: Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, 128.

28 Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, xiii, xix.

29 Robert C. Orr, „The United States as Nation Builder. Facing the Challenge of Post-Conflict Reconstruction“, in: Robert C. Orr (ed.), *Winning the Peace. An American Strategy for Post-Conflict Reconstruction*, (Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2004), 11.

љеним секторима, демократизација је спровођења поступно (од локалних ка општим изборима на целом простору) а овлашћења препуштана новим институцијама постепено, док је успостављена економија заснована на слободном тржишту. Све наведено у претходној реченици односило се како на Немачку после маја 1945. године тако и на Косово и Метохију након јуна 1999. године,³⁰ наравно, уз одређене варијације условљене различитим контекстима.

Дизајн мисија – можда је боље рећи структура – био је довољно сличан, док су жељени исходи били у складу са *тезом о либералном миру*. Војна мисија НАТО-а, Косовске снаге (*Kosovo Force, KFOR*), јачине 45.000 војника, подељена је у пет мултинационалних бригада (свака са својом зоном одговорности), предвођених истакнутим државама-чланицама савеза: САД, Велика Британија, Француска, Немачка и Италија.³¹ За цивилне и економске послове била је задужена мисија УН-а на Косову (*UN Mission in Kosovo, UNMIK*), устројена на четири стуба (*pillars*),³² која су одсликавала четири кључне области поменуте код Ора. Када су у питању очекивани исходи, илустративан у том погледу може бити следећи цитат: „[...], свака наредна интервенција коју су предводиле САД након Хладног рата генерално је била ширег обима и амбициозније намере од претходне. [...] У Босни, циљ је био стварање мултиетничке државе. На Косову, циљ је био успостављање демократског уређења и тржишне економије практично од нуле.“³³

Наравно, улога предводника УНМИК мисије – да не кажемо хегемона – није се доводила у питање, већ само опсег уложених материјалних и људских ресурса, на шта указује Добинс.³⁴ Срђан Словић је приметио, такође, како је међу доносиоцима одлука у оквиру УНМИК-а, место првог заменика специјалног представника генералног секретара УН-а (*Principal Deputy Special Representative of the Secretary-General*) увек било резервисано за особу из администрације САД.³⁵ Исто потврђује и једна од УНМИК публикација.³⁶ Управо је први међу побројаним главним за-

30 Упореди: Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, 112–116; и: Orr, „The United States as Nation Builder“, 11.

31 Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, 115.

32 Ibid.

33 Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, xv.

34 „[...] Сједињене Државе биле су у стању да одрже лидерску улогу на задовољавајући начин иако су плаћале само 16% трошкова обнове и распоређивале само 16% мировних трупа“, према: Dobbins et al., *America's Role in Nation Building*, xxiii.

35 Srđan Slović, *Politički razvoj Kosova i Metohije od raspada SFRJ do dolaska misije EULEKS kroz prizmu evropske bezbednosti*, (Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2013), 78.

36 Дужности првог заменика СПГС-а обављали су редом: Џејмс „Џок“ Кови (*James 'Jock' Covey*) јул 1999–фебруар 2001, Гери Л. Метјуз (*Gary L. Matthews*) фебруар 2001 – октобар 2001, Чарлс Х. Брејшо (*Charles H. Brayshaw*) новембар 2001 – октобар 2004, Лоренс Г. Росин (*Lawrence G. Rossin*) октобар 2004 – фебруар 2006, Стивен П. Шук (*Steven P. Schook*) април 2006 – децембар 2007 и, поново, Лоренс Г. Росин (*Lawrence G. Rossin*)

меницима, Џејмс Кови (*James 'Jock' Covey*), заједно са својим колегама, био аутор и уредник наредне, чини нам се, изразито важне публикације – „Потрага за одрживим миром. Међународна интервенција и стратегије за трансформацију сукоба“.³⁷

У случају ове публикације, дешавања на Косову и Метохији од јуна 1999. године представљају једини и искључиви предмет анализе, с обзиром на то да су уредници били део мисије првих осамнаест месеци.³⁸ Као што је Добинс приметио,³⁹ пошто су САД имале прилику да успостављају нове институције „практично од нуле“ – изгледа да (не)формалне институције Републике Србије и Срба, као и неформалне институције албанског народа, нису препознате – аутори „потраге за одрживим миром“ указали су на експериментални карактер УНМИК-а: „Поглавља која следе прате еволуцију у размишљању која се догодила међу стручњацима у овој области последњих година, при чему је искуство Косова послужило као лабораторија за учење.“⁴⁰ Ако је публикација Добинса и других аутора контекстуализовала саму мисију УНМИК-а у односу на сличне мисије и, донекле, скицирала идејне претпоставке иза ње, на глобалном нивоу, дело Ковија и његових сарадника пружило је детаљан увид у њен дизајн (структуру) као и у идеје и намере које су стајале иза.

Укратко, Бен Лавлок (*Ben Lovelock*) своје поглавље посвећује војној-безбедносној компоненти УНМИК-а, где наводи и образлаже основне задатке КФОР-а.⁴¹ Поред наметања и спровођења примирја, одвраћања од обнављања насиља и спречавања повратка војске и полиције Републике Србије, као и демилитаризације Ослободилачке војске Косова (ОВК), међу основне задатке спадали су неометање рада цивилне компоненте мисије, обезбеђивање заштите и слободе кретања за представнике међународне мисије и других међународних организација али и изградња транзиционе администрације. Владавину закона тј. покушаје

јануар 2008. године. (Joachim Rücker, *UNMIK, a timely mission. Achievements 1999–2008*, 11, датум приступа 5. 9. 2025: <https://www.joachim-ruecker.de/images/docs/UNMIK1999-2008.pdf>).

37 Jock Covey, Michael J. Dziedzic, and Leonard R. Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace: International Intervention and Strategies for Conflict Transformation*, (Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2005).

38 Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 4.

39 Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building*, xv.

40 Michael J. Dziedzic, Leonard R. Hawley, „Introduction“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 13.

41 Ben Lovelock, „Securing a Viable Peace: Defeating Militant Extremists – Fourth-Generation Peace Implementation“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 125–126. За детаљне информације о територијалној расподели мултинационалних бригада КФОР-а, на пет региона, као и за комплетан списак заповедника КФОР-а за период након јуна 1999. године, види: „NATO's role in Kosovo“, *North Atlantic Treaty Organization*, датум приступа 5. 9. 2025: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm

њене институционализације од стране УНМИК-а – први од четири стуба мисије – анализира група аутора.⁴² Поглавље анализира напоре за успостављање локалне, професионалне, полицијске службе – у њеној изградњи учествује поред УНМИК-а и ОЕБС⁴³ – заједно са правосудним системом, где је такође дошло до поделе задужења између две помену-те организације. У случају изградње цивилне администрације (други стуб), није долазило до поделе посла – искључива ингеренција УНМИК-а – али јесте када је дошло до уклањања „конкуренције“ (цивилне структуре ОБК), те су зато два поглавља посвећена успостављању ад-министративног система.⁴⁴

Трећи стуб био је под ингеренцијом поменутог ОЕБС-а (изградња институција, посебно изборних), додуше, у анализираној публикацији маргинализован, услед чињенице да је примат у њиховој изградњи др-жао УН.⁴⁵ Из тог разлога четири главне функције ОЕБС-а биле су, поред поменуте изградње људских ресурса полиције и правосуђа, демократи-зација и управљање, надзор над поштовањем људских права и спрово-ђење и надзор над изборним процесима. Коначно, за економску рекон-струкцију, четврти стуб мисије, задужена је била ЕУ. Ова компонента мисије била је, фактички, најмање развијена у погледу материјалних и људских ресурса – имала је највише 64 особе за све време трајања ми-сије⁴⁶ – али то није значило да јој није посвећено довољно пажње како у публикацији⁴⁷ тако и у пракси на терену. Њени обриси, као и инсти-туционални и идејни садржај, одређени су консензусом међу међуна-родним актерима,⁴⁸ са нагласком на макроекономске политике: „[н]а

42 Halvor A. Hartz, Laura Mercean, Clint Williamson, „Safeguarding a Viable Peace: Institutionalizing the Rule of Law“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 168–171.

43 Ibid, 170.

44 За више информација о начину „неутралисања“ неформалних структура управе ОБК, види у: Leonard R. Hawley and Dennis Skocz, „Advance Political-Military Planning“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 54–56; и у: Jock Covey, „Making a Viable Peace: Moderating Political Conflict“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 105–113.

45 Covey, „Making a Viable Peace“, 114; још у: Hartz, Mercean, Williamson, „Safeguarding a Viable Peace“, 162.

46 Michael J. Dziedzic, Sasha Kishinchand, „The Historical Context of Conflict in Kosovo“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 31.

47 Stephanie A. Blair, Dana Eyre, Bernard Salomé and James Wasserstrom, „Forging a Viable Peace. Developing a Legitimate Political Economy“, in: Covey, Dziedzic, Hawley (eds.), *The Quest for Viable Peace*, 205–244.

48 У том погледу је посебно интересантна тачка 17 Резолуције 1244 Савета безбедно-сти Уједињених нација, где се између осталог залаже за превазилажење косовске кризе кроз промоцију демократије, економског просперитета, стабилности и реги-оналне сарадње. Види у: Security Council, „Resolution 1244 (1999)“, *United Nations*, 10 June 1999, S/RES/1244 (1999), 5, датум приступа 6. 9. 2025: <https://digitallibrary.un.org/record/274488?v=pdf>.

почетку процеса планирања, Светска банка, Г-7 [...], Међународни монетарни фонд (ММФ) и Европска унија састали су се у Бриселу и договорили се о општим оквирима приступа економској обнови и развоју. Косово је требало да има тржишну економију и фискално одговорну владу и управљање буџетом. Покрајина је такође требало да буде економски интегрисана у регион и са Европом.⁴⁹

Према уредницима – некадашњим администраторима УНМИК-а – мир у овом постконфликтном друштву био је једино одржив кроз изградњу институција чији је карактер био несумњив: „Стога су биле неопходне четири међусобно зависне стратегије усмерене [...], институционализацији владавине права и изградњи отворене и инклузивне политичке економије. Ове стратегије за трансформацију сукоба директно су паралелне са четири стуба напора који су идентификовани [...].“⁵⁰ У ту сврху, идејне претпоставке и њихов садржај у оквиру новонастајућих институција требало је да буду „учитани“ кроз изградњу капацитета којима се, углавном, бавио ОЕБС.⁵¹ Примера ради, „[р]ани напори УНМИК-а да обезбеди освежавајућу обуку за судије и тужиоце, под окриљем Стуба III који је предводио ОЕБС, састојали су се искључиво од семинара о међународним стандардима људских права. До фебруара 2000. године ОЕБС је успоставио формални механизам за пружање семинара за континуирано правно образовање стварањем Косовског правосудног института (КПИ), у којем раде угледни чланови локалне правне струке заједно са међународним правницима.“⁵² Идентична пракса примењена је и по питању полицијске службе.⁵³ Коначно, дизајн и садржај нових институција био је унапред одређен, пре јуна 1999. године.⁵⁴

За крај одељка, чини нам се примереним избор монографије Џејмса Кер-Линдзија (*James Ker-Lindsay*) – „Косово. Пут до оспоравање државности на Балкану“,⁵⁵ објављене недуго након реконфигурације УНМИК-а (јун 2008. године) тј. препуштања Европској унији надгледања проглашене независности од стране албанских Привремених институција самоуправе (ПИС) фебруара 2008. године. За разлику од претходне две публикације, Кер-Линдзи ставља нагласак на дешавања на Косову и Метохији након Мартовског погрома из 2004. године. Истовремено, током

49 Blair, Eyre, Salomé and Wasserstrom, „Forging a Viable Peace“, 215.

50 Dziedzic, Hawley, „Introduction“, 15–16.

51 Hartz, Mercean, Williamson, „Safeguarding a Viable Peace“, 162–163, 169.

52 Ibid, 172.

53 Ibid, 167–171.

54 „Ако је било икаквих сумњи да су УН, у ствари, прихватиле изразито западно-либералну концепцију демократије, генерални секретари те организације након Хладног рата – Бутрос Бутрос-Гали и Кофи Анан – распршили су ове сумње у својим јавним изјавама“. (Roland Paris, *At War's End, Building Peace After Civil Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 23–24).

55 James Ker-Lindsay, *Kosovo. The Path to Contested Statehood in the Balkans*, (London: I.B. Tauris, 2009).

анализе студије случаја подједнаку пажњу поклања како међународним тако и локалним актерима, односно њиховој интеракцији и последицама. Последње написано имаће ванредно важан значај, јер наговештава садржај другог дела рада.

Одмах треба нагласити како Кер-Линдзи, за разлику од претходне две групе аутора, не припада америчким теоретичарима и/или практичарима изградње држава у постконфликтним друштвима (разлике између две професије, у контексту САД, често су непостојеће), иако се током своје каријере, као део британске научне заједнице, посветио изучавању поменутих друштава.⁵⁶ С тим на уму, његово дело пружа не само преглед историје српско-албанског сукоба око Косова и Метохије, као и приказ првих година УНМИК-а,⁵⁷ већ и детаљно анализира како дешавања на Косову после марта 2004. године тако и фазе у преговарањима о статусу покрајине које су уследиле након Погрома.⁵⁸ Наравно, овде се нећемо упуштати у детаљну анализу сваког поглавља, већ ћемо истаћи чињенице везане за идејни садржај будућег статуса Косова и Метохије, које су – као и сам статус покрајине – унапред биле одређене.⁵⁹

Аутор, најпре, указује на основних десет принципа утврђених од стране Контакт групе⁶⁰ у Вашингтону, уочи отпочињања преговора у Бечу: „Пре свега, одлучено је да било које коначно решење би требало да буде у потпуности компатибилно са принципима демократије, људских права и међународног права. Штавише, требало би да допринесе регионалној стабилности, европској перспективи Косова и интеграцији целог региона у европско-атлантске институције.“⁶¹ У складу са тим, били су и конкретни предлози специјалног изасланика УН-а, Мартија Ахтисарија (*Martti Ahtisaari*), достављени Контакт групи у Бечу, 26. јануара 2007. године.⁶² Укратко, главне одредбе свеобухватног споразума о будућем статусу Косова садржале су, између осталог, тачку о упра-

56 „James Ker-Lindsay“, *ResearchGate*, датум приступа 5. 9. 2025: <https://www.researchgate.net/profile/James-Ker-Lindsay>

57 Ker-Lindsay, *Kosovo*, 8–24.

58 Ibid, 25–125. Поред директних разговора између представника Србије и Приштине, под посредовањем Уједињених нација, монографија разматра различите предлоге статуса покрајине, дебате у оквиру Савета безбедности УН-а и разговоре вођене међу тзв. Тројком (САД, Руска Федерација, Европска унија).

59 Информативна је у овом погледу публикација: David L. Phillips, *Liberating Kosovo. Coercive Diplomacy and U.S. Interventions*, (Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2012).

60 Контакт групу сачињавале су следеће државе: САД, Русија, Британија, Немачка, Француска и Италија.

61 Ker-Lindsay, *Kosovo*, 27.

62 Ibid, 53, 147–165; види још преко: Security Council, „Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status“, *United Nations*, 26 March 2007, S/2007/168, датум приступа 5. 9. 2025: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kosovo%20S2007%20168.pdf>

вљању, где је оно назначено као „по себи демократско и уз пуно поштовање владавине права и највишег нивоа међународно признатих људских права и основних слобода.“⁶³; тачку о економији, где се „прописују транспарентне процедуре за решавање спорних имовинских захтева и за наставак процеса приватизације, оба уз значајно међународно учешће.“⁶⁴; тачке о безбедности, где су потврђени, прво, присуство и даље деловање КФОР-а, а Европској унији дата нова улога, сада у области политика европске безбедности и одбране, које ће се фокусирати преваходно на ефикасну и функционалну владавину права.⁶⁵ Коначно, ОЕБС-у је потврђено присуство и даље деловање на терену, иако је ово друго било нејасно дефинисано.⁶⁶

Према Кер-Линдзију, а како би се правилно разумеле поменуте и друге тачке Ахтисаријевог свеобухватног предлога, као и сам процес преговарања, мора се узети у обзир чињеница како је специјални изасланик УН-а унапред одлучио како ће ПИС бити независне, мултиетничке и демократске институције државе;⁶⁷ једино што је требало дефинисати, кроз разговоре заинтересованих страна у спору, јесу недоумице везане за локалну самоуправу, права мањина, економске потешкоће и заштиту верске и културне баштине.⁶⁸ Уосталом, нотирано је у тексту како Београд, иницијално, није био без резерви у погледу именовања финског дипломате пред почетак преговора.⁶⁹ С тим у вези, треба још истаћи како поменути аутор развија аргументацију како овакав исход није био, барем у почетку деловања УНМИК-а,⁷⁰ предодређен, већ је делимично и последица деловања локалних актера. Преломни догађај био је мартовско насиље 2004. године, где су поред Срба, мета албанских напада били и представници међународне мисије. Индикативан је следећи цитат: „Као резултат међународног занемаривања које је довело до растућих очекивања, лоше администрације која је хранила фрустрације народа и, мора се рећи, политичке културе којој је да то довољно доказа да се насиље, или претња насиљем, може користити за постизање политичких циљева, западни креатори политике нису имали другог избора него да прихвате независност Косова – без обзира на шире последице одлуке.“⁷¹

63 Ker-Lindsay, *Kosovo*, 152.

64 Ibid, 153.

65 Ibid, 154–155.

66 Ibid, 155.

67 Ibid, 103.

68 Ibid.

69 Ibid, 27.

70 Види у: James Ker-Lindsay, „From autonomy to independence: the evolution of international thinking on Kosovo, 1998–2005“, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 2/2009, 141–156.

71 Ker-Lindsay, *Kosovo*, 109–110.

Другим речима, Кер-Линдзи, као и друге две групе аутора, не доводи у питање дизајн, идејне претпоставке и садржај новоуспостављених институција на Косову и Метохији након јуна 1999. године; ипак, за разлику од њих, истиче чињеницу како је одлука о признавању ПИС-а донесена ван Европе (у Вашингтону, превасходно),⁷² док је нада полагана у процес „европеизације“ тј. нагласак је био на ЕУ интеграцијама које су, према аутору, „логичан и вредан [исход] у апстрактном смислу, [...]“⁷³ Ипак, Кер-Линдзи није неупитни идеалиста и заговорник *шезе о либералном миру*, већ јасно указује на утицај који су локални актери – пре свега, косовски Албанци – и њихова политичка култура имали како на саму мисију УНМИК-а тако и на процес доношења одлука на међународном нивоу.

Моћ тадашњег хегемона у систему међународних односа, заједно са потентношћу идејних претпоставки *шезе о либералном миру*, имали су ипак одређена ограничења, како уочава аутор, због чега сама публикација представља комплементаран додатак претходним тумачењима, иако изнијансиранији у одређеној мери. Истовремено, уводи нас у разматрање теорија и публикација које су упутиле изазов доминантној парадигми анализираног периода, где је постепено дошло до инверзије предмета истраживања – нагласак је стављен на локалне актере, њихове идејне претпоставке и начине деловања у односу на, од стране међународних актера, наметнуте либерално-демократске идеје и институције.

Изазивачи (критичке теорије)

У изазиваче хегемоног тумачења система међународних односа можемо уврстити разноврсне школе мишљења и њихове теорије – од (нео)реализма преко социјалног конструктивизма до постколонијалних и студија мира – али смо се због формата рада, с једне стране, и јасности и концизности наше аргументације, с друге стране, определили за теоретичаре чија су тумачења упућивала директну критику основним постулатима *шезе о либералном миру*. Ништа мање важан разлог јесте и чињеница како је случај Косова и Метохије након 1999. године био једна од више студија случаја на којој су заснивали своју критику. За потребе рада, ауторе ове школе мишљења подвешћемо под теоретичаре који припадају критичкој теорији међународних односа.

Свесно или несвесно, критички настројени теоретичари *шезе о либералном миру* надовезали су се на једну од првих критика упућену Фукујамином прогласу о крају историје. Самјуел Хантингтон (*Samuel P. Huntington*), као и горецитирани Кер-Линдзи, по питању политичке културе, приметио је нешто што је Фукујама само овлаш дотакао: „Су-

⁷² Ibid, 126.

⁷³ Ibid.

коб између држава које су још увек у историји, између тих држава и оних на крају историје, био би и даље могућ. И даље би постојао висок и можда растући ниво етничког и националистичког насиља, будући да су то импулси који нису у потпуности одиграни, чак и у деловима постисторијског света.⁷⁴ Заправо, Хантингтон указује у свом чланку из 1993. године како „основни извор сукоба у овом новом свету неће бити примарно идеолошки или примарно економски. Велики расцеп у оквиру човечанства и доминантни извор сукоба биће културолошки.“⁷⁵ Не улазећи овде у расправу око начина дефинисања култура и цивилизација код Хантингтона, као и око начина његовог конципирања осам светских цивилизација, скрећемо пажњу на његов следећи увид, који ће бити посебно наглашен у оквиру критичке теорије: „На површинском нивоу много тога од Западне културе заиста је продрло у остатак света. Ипак, на дубљем нивоу, Западни концепти разликују се фундаментално од оних преовлађујућих у другим цивилизацијама. Западне идеје индивидуализма, либерализма, конституционализма, људских права, једнакости, слободе, владавине права, демократије, слободног тржишта, раздвајања цркве и државе, често слабо резонују у Исламској, Конфучијанској, Хинду, Будистичкој или Православној култури.“⁷⁶

Ако бисмо одабрани цитат „прилагодили“ аргументацији критички настројених теоретичара, он би наглашавао способност појединаца и група – посебно локалних у односу на међународне актере – да делују упркос наметнутим институцијама и идејама, било да је такво деловање претежно усмерено на сарадњу, игнорисање или на отпор. С тим на уму, треба истаћи како критичко промишљање међународних односа нема један, монолитан приступ, већ је пре хетерогеног састава. Заједничко свим теоретичарима поменуте школе мишљења јесте наглашавање способности људи да делују упркос структурама и институцијама. Људска еманципација је кључан термин њиховог вокабулара.

Искористићемо овде класификацију критички настројених теоретичара међународних односа Давида Чендлера (*David Chandler*),⁷⁷ те ћемо у кратким цртама скицирати предмете њихове критике. Теоретичари усмерени на критику *моћи* ослањају се на неомарксистичку структуралну критику *шезе о либералном миру*, где се указује на интервенције ради репродукције неолибералних тржишних односа у регионима и државама ван онога што је Дојл именовао *либералним зонама мира*.⁷⁸ Примера ради, Мајкл Пју (*Michael Pugh*) сматра да неолиберални кон-

74 Fukuyama, „The End of History?“, 17.

75 Huntington, „The Clash of Civilizations?“, 22.

76 Ibid, 40.

77 David Chandler, „The uncritical critique of 'liberal peace'“, *Review of International Studies* 1/2010, 135–155.

78 Doyle, „Kant“, 213.

цепт економског развоја, кријући се иза неутралних техничких термина, маргинализује или у потпуности потискује друга виђења реконструкције постконфликтних друштава, иако та алтернативна виђења можда више одговарају специфичностима поменутих друштава.⁷⁹ Критичари *моћи* ослоњени више на постструктурализам критикују *ишезу о либералном миру* мање на основу отварања меркантилистичких држава светском тржишту, већ у својој аргументацији пропитују потребу да се на глобалном плану друштва трансформишу према либералном моделу, чиме би се достигла њихова стабилност и предвидљивост у понашању.⁸⁰ У тим напорима главну улогу имају екстерна регулаторна тела (институције глобалног управљања) чији је циљ стабилизација „зона сукобљавања“ кроз одрживи развој заснован на локалним заједницама. Из тог разлога, Оливер Ричмонд (*Oliver P. Richmond*) наглашава важност локалних актера и њихове забринутости за очување свог идентитета и културе суочених са изградњом институција (структурно насиље?) на основу позитивистичког и рационалистичког модела, пониклом у оквирима западноевропске интелектуалне традиције.⁸¹

С друге стране, теоретичари усмерени на критику *ижеја* налазе недостатности у универзалним претпоставкама *ишезе о либералном миру*. На пример, Роланд Парис (*Roland Paris*) посебно критикује демократизацију и слободно тржиште за које сматра да ће пре довести до наставка сукобљавања него до друштвеног напретка и стабилизације постконфликтних друштава. Одговор види, прво, у изградњи институција, током периода транзиције, способних да регулишу унутардруштвене сукобе изазване борбом за политичку власт и/или економске ресурсе, а тек потом у постепеном увођењу либералних модела слободног тржишта и политичког такмичења (*институционализација пре либерализације*).⁸² Интересантно је приметити на овом месту како код Париса само „убризгавање“ либералних вредности, норми и идеја у „оболела“ постконфликтна друштва није *per se* проблематично (културно насиље?), већ је пре реч о недовољно промишљеном редоследу секвенци. С друге стране, Николас Лемеј-Хеберт (*Nicolas Lemay-Hébert*) и Гезим Висока (*Gëzim Visoka*) проблематизују нормативне аспекте мировних мисија УН-а, уочи којих су екстерни актери „представљали друштва погођена сукобима као 'абнормална', 'насилна', 'нелиберална' или 'крхка' што је оправдавало спољну интервенцију ради наметања нормалности.“⁸³

79 Chandler, „The uncritical critique“, 140.

80 Ibid.

81 Oliver P. Richmond, *A Post-Liberal Peace*, (London: Routledge, 2011), 151–186.

82 Paris, *At War's End*, 179–212.

83 Nicolas Lemay-Hébert and Gëzim Visoka, „Normal Peace: A New Strategic Narrative of Intervention“, *Politics and Governance* 3/2017, 149.

Ако покушамо да генерализујемо све до сада изложено, критички настројени теоретичари међународних односа замерали су заговорницима *тeзe о либералном миру* (насилне?) начине и мотиве иза *либерализације* постконфликтних друштава (критика *моћи*) као и идејне претпоставке у сржи процеса либерализације (критика *идеје*), некомпатибилне са локалним, нелибералним културама и традицијама. Као што су Лемеј-Хеберт и Висока указали, поменута некомпатибилност промовисаних идеја, вредности и норми либерализма са идејама, вредностима и нормама култура и традиција локалних заједница у постконфликтним друштвима правдана је перципираном (а)нормалношћу. Додуше, како је приметио Лемеј-Хеберт, некада су таква друштва од стране чиновника и запослених у УН-у или међународним невладиним организацијама перципирана и као *tabula rasa* или *terra nullius*.⁸⁴ Управо зато, наредни класични примери критичких интерпретација дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године јесу од велике важности јер не само да критикују *тeзe о либералном миру* већ и указују на њене практичне домете када је суочена са деловањем локалних актера и контекстом који је далеко од идеалне „празне табле“.

Класични примери критичких интерпретација

С обзиром на то да смо одељак о класичним примерима хегемоних интерпретација отпочели са публикацијом која смешта дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године у шире оквире, глобалне и временске, а потом „зумирали слику“ анализирајући дела која се искључиво фокусирају на поменуту студију случаја, исти приступ биће примењен и у овом одељку. Наравно, разлог иза овакве одлуке није само покушај достизања „концептуалне симетрије“ међу одељцима већ и свесно донета одлука о измештању нашег погледа са Косова и Метохије из уобичајено „ужих“ у „шире“, просторно-временске и теоретске, компаративне оквире.⁸⁵

Ричмондова монографија *Пост-либерални мир*, из 2011. године, управо испуњава све поменуте критеријуме. Поред тога што су Косово и Метохија након јуна 1999. године једна од више студија случаја – Камбоџа, Источни Тимор, Босна и Херцеговина, са Косовом и Метохијом чине емпиријску основу критике *тeзe о либералном миру* – она пружа податке на основу којих се формулише теорија о хибридном карактеру институција које настају током трајања међународних мировних миси-

84 Nicolas Lemay-Hébert, „The 'Empty-Shell' Approach: The Setup Process of International Administrations in Timor-Leste and Kosovo, Its Consequences and Lessons“, *International Studies Perspectives* 2/2011, 195.

85 Изузетак од правила, када је у питању домаћа научна заједница: Danilo Mandić, *Gangsteri i drugi državnici. Mafije, separatisti i rascepljene države u globalizovanom svetu*, (Београд: Zepter Bookworld, 2022).

ја. Како је Ричмонд приметио: „Савремене праксе изградње мира и државе могу бити институционално усклађене, али не и културно усклађене. Тиме поткопавају сопствену тврдњу да почивају на живом цивилном друштву и затварају се за културе мира које можда већ постоје.“⁸⁶ Овде нам није намера да распакујемо значење термина *хибридносћ*,⁸⁷ колико само да укажемо на чињеницу како Ричмонд сматра да су новоизграђене институције по либералном моделу само делимично либерално-демократске тј. оне су *иосћлибералне* јер им је садржај хибридног карактера. Локални актери, такође, учествују у обликовању и креирању њиховог садржаја, до извесне мере.

Два примера која Ричмонд пореди – учешће локалних актера у обликовању нових институција – посебно су вредна. Први је Источни Тимор где су „[т]оком операције коју су предводиле УН, политички, културни и економски проблеми кулминирали 'кампањом тиморизације' у којој су локални актери захтевали већу контролу над својим пословима [...]“.⁸⁸ Други случај јесте УНМИК: „Косовски Албанци су се убрзо инфилтрирали у процес изградње мира у далеко већем броју него Срби или друге мањине, а њихова такозвана 'албанизација' постала је показатељ локалне жеље за преузимањем старатељства и међународне забринутости због њихове сопствене улоге.“⁸⁹ Према Ричмонду, последица мајоризације мањина од стране већинске заједнице, барем у случају Косова и Метохије, била је субверзија либералног мира и учвршћивање два паралелна друштва.⁹⁰

Наравно, у складу са дизајном истраживања, Ричмондова критички настројена анализа мировних мисија УН-а не настоји да пружи „дубље“ разумевање и детаљније описивање процеса „албанизације“ и „тиморизације“, већ користи своје налазе за генерисање општих закључака и формулацију теоријског оквира подесног за разумевање и објашњавање динамичних односа између локалних и међународних актера, у контексту међународних мисија. С друге стране, публикација Ијана Кинга (*Iain King*) и Вита Мејсона (*Whit Mason*), некадашњих службеника УНМИК-а, пружа критички настројен увид „изнутра“, што илуструје и назив дела из 2006. године – *Мир ђо сваку цену. Како је свећ изневерио Косово*.⁹¹ Кинг, УНМИК-ов начелник одељења за планирање (2000–2003), и Мејсон, службеник УНМИК-а за односе са јавношћу

86 Richmond, *A Post-Liberal Peace*, 51.

87 За више информација види у: Oliver P. Richmond and Audra Mitchell (eds.), *Hybrid Forms of Peace. From Everyday Agency to Post-Liberalism*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012); Oliver P. Richmond, „The dilemmas of hybrid peace: Negative or positive?“, *Cooperation and Conflict* 1/2015, 50–68.

88 Richmond, *A Post-Liberal Peace*, 86.

89 Ibid, 85.

90 Ibid.

91 Iain King and Whit Mason, *Peace at Any Price. How the World Failed Kosovo*, (Ithaca: Cornell University Press, 2006).

(2002–2004),⁹² захваљујући својој позицији унутар мисије, пружају ванредно важне и бројне податке, али и предлог периодизације мисије УНМИК-а, као и њихова објашњења разлога иза неуспеха мисије.

У уводном поглављу аутори наговештавају како Косово и Метохија нису *terra nullius*, већ земља заснована на клановском уређењу; простор који већ има своје (не)формалне законе и правила, док је УНМИК настојао да изгради „нови ентитет заснован на Западним вредностима.“⁹³ Овде нећемо улазити у набрајање и анализу сваког појединачног податка изнетог у делу Кинга и Мејсона – посебно су интересантни индикатори везани за ситуацију уочи Мартовског погрома 2004. године⁹⁴ – већ ћемо се укратко осврнути на понуђену периодизацију, као и објашњење неуспеха УНМИК-а.

Аутори препознају четири фазе међународне администрације Косовом и Метохијом: 1) период ванредног стања, јун 1999 – октобар 2000. године, 2) период консолидације, октобар 2000 – јун 2002. године, 3) период конфронтације и стагнације, мај 2002 – фебруар 2004. године и 4) период обрачуна, март 2004 – мај 2006. године.⁹⁵ Интересантно је приметити како код критичара хегемоне интерпретације налазимо више примера покушаја периодизације – Ричмонд препознаје специфичне фазе током спровођења међународних мисија уопште⁹⁶ – док сличне покушаје не налазимо у хегемоним интерпретацијама. Независно од понуђене периодизације, оно што ауторе класификује као критички настројене јесу њихова закључна поглавља. Поред тога што део одговорности приписују међународним актерима,⁹⁷ препознају и деловања локалних актера као један од разлога иза неуспеха УНМИК-а. У одељку *Heusūex разумевања (Failure of understanding)*,⁹⁸ тврде: „Косовске политичке странке третиране су као да личе на своје Западне колеге [...]. У стварности, то су биле мреже покровитељства вођене појединцима, од којих су неке биле укоренење у ОВК. Међународна заједница је улагала у локалне невладине организације које су се бавиле заговарањем, не схватајући да многе нису биле посвећене 'демократским вредностима'. Укратко, дошло је до неразумевања прошлости Косова и његовог савременог друштва;“⁹⁹

92 „Peace at Any Price. Author“, *Cornell University Press*, датум приступа 5. 9. 2025: <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9780801459726/peace-at-any-price/#bookTabs=2>

93 King and Mason, *Peace at Any Price*, 3.

94 Ibid, 7–8.

95 Сажет преглед фаза доступан и преко: „Peace at Any Price: How the World Failed Kosovo“, *JSTOR*, датум приступа 5. 9. 2025: <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvrf8c00>

96 Oliver P. Richmond, „The problem of peace: understanding the 'liberal peace'“, *Conflict, Security & Development* 3/2006, 300–306.

97 „Пошто су у основи погрешно схватили природу сукоба, међународни актери укључени у Косово природно су усвојили погрешан приступ његовом решавању.“, према: King and Mason, *Peace at Any Price*, 243.

98 Ibid, 243–245.

99 Ibid.

У наставку, понудићемо у кратким цртама интерпретације научника који су пружили увиде у ставове, деловања и начине размишљања локалних актера суочених са изградњом институција по либералном моделу. Додатно, сама чињеница да наредни аутори припадају локалним етничким групама које сачињавају косовско-метохијско друштво имплицира како су њихове интерпретације интринзично критички настрајене према међународним актерима, те да примат у анализи држе локални гласови, погледи и деловања.

Монографија Високе из 2017. године, *Обликовање мира на Косову. Полиџике изградње мира и државности*, под утицајем критички настрајених теоретичара међународних односа,¹⁰⁰ пружа увид у ставове, деловања и начине размишљања, превасходно, албанске заједнице Косова и Метохије након јуна 1999. године. Прво, како би се разумела тадашња албанска заједница, истиче да је за време УНМИК мисије пролазила „кроз транзицију од клановски засноване, неформалне структуре управљања ка институционалној политици заснованој на правилима.“¹⁰¹ Исто тако, истиче и недостатак историје државности која је негативно утицала на начине опажања и разумевања концепта модерне државе.¹⁰² Ипак, како указује Висока, албанска заједница била је проактивна у свом деловању, како према представницима УНМИК-а и других међународних актера, институција и организација тако и у односу на оно што је перципирала као модерну државу.

Ако прихватимо Ричмондово значење и употребу термина *албанизација*, према Високи, једна од његових димензија била је свакако дискурзивна: „Пре независности, косовска албанска елита само је позивала косовске Србе да се интегришу у институције и јавни живот. Формално залагање за такву интеграцију имало је за циљ да међународној заједници пружи оно што је желела да чује, а не да буде истински гест да се Косово претвори у мултиетничку државу.“¹⁰³ Даље, указује како је овај однос на релацији локални-међународни актери био двосмеран: „Што је више међународна заједница подржавала независност, то је косовско-албанска елита била опуштенија и великодушнија према мањинама.“¹⁰⁴ Коначно, да албанска заједница Косова и Метохије није била само „локални предмет друштвеног инжињеринга“ међународних актера – имала је значајан маневарски простор у задатим оквирима захваљујући спремности на насиље, како је истакао Кер-Линдзи¹⁰⁵ – потврђује и Висока. У оквиру поглавља *Локални ошћор и полиџика самоодређења* (*Local Resistance and the*

100 Gëzim Visoka, *Shaping Peace in Kosovo. The Politics of Peacebuilding and Statehood*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017), 17–23, 23–27.

101 Ibid, 103.

102 Ibid.

103 Ibid, 85.

104 Ibid.

105 Ker-Lindsay, *Kosovo*, 109–110.

Politics of Self-Determination), аутор на примеру „Покрета за самоопредељење“ (*Lëvizja Vetëvendosje, LVV*) анализира ставове, мотиве и репертоар деловања поменутог покрета,¹⁰⁶ уперене првенствено против међународних планова за придобијање српске заједнице.¹⁰⁷ Укратко, противећи се мултиетничности, „нападали су мировне снаге НАТО-а, ометали прославу српских националних и верских празника и организовали контракампање за промоцију албанског национализма.“¹⁰⁸

С друге стране, српској заједници био је значајно сужен маневарски простор, како услед настојања УНМИК-а да Срби узму учешћа у раду новоизграђених институција у складу са либералним моделом тако и због директног, физичког насиља које су трпели од албанске заједнице. Међутим, наведено не значи да су Срби Косова и Метохије били онемогућени да делују, како у односу на наметнуту институционалну структуру од стране међународних актера тако и у односу на албанску заједницу. Иако код аутора попут Високе сведени на припаднике политичке елите окренуте Београду,¹⁰⁹ Срби према Душану Батаковићу и другим ауторима – тематски зборник радова *Косово и Метохија. Живећи у енклави* из 2007. године¹¹⁰ – представљају далеко сложенијег локалног актера са одређеним простором за деловање. У конкретном случају српске заједнице,¹¹¹ анализирају се енклаве у Штрпцу, Великој Хочи и Ораховцу, као и једина преостала урбана средина, Косовска Митровица.

Кључна реч у вокабулару аутора радова јесте *ојсџанак* као форма *ојџора*, упркос структурним условима тј. наметнутим институционалним аранжманима по либералном моделу, према којима су приложници радова, очекивано, били критички настројени. Примера ради, Батаковић истиче како ниједан од званично прокламованих циљева УНМИК мисије – заштита основних људских права, слобода кретања, повратак расељених и избеглих лица, заштита приватне својине, успостављање стабилног правног оквира у складу са УН и ЕУ стандардима – „није био достигнут, ни делимично, у оквиру првих осам година УН администрације [...]“.¹¹² Међутим, најзначајнији допринос у интерпретацији дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године није у погледу критичког приступа, колико у истицању и анализирању ставова, деловања и начина размишљања Срба Косова и Метохије. Класичан пример јесте студија случаја Велике Хоче и Ораховца, где Мирјана Менковић показује да дотичне енклаве нису биле

106 Visoka, *Shaping Peace in Kosovo*, 113–146.

107 Ibid, 114.

108 Ibid, 120.

109 Ibid, 14, 53, 73.

110 Dušan T. Bataković (ed.), *Kosovo and Metohija. Living in the Enclave*, (Belgrade: Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2007).

111 Предмет анализе су и заједнице Горанаца и Цинцара. (Bataković (ed.), *Kosovo and Metohija*, 143–154, 225–238)

112 Ibid, 240.

искључиво последица ванредне ситуације, већ и „привремено решење за самозаштиту Срба како би се премостио такозвани 'безбедносни вакуум' који је претходио распоређивању КФОР-а.“¹¹³ Такође, Менковић указује и на чињеницу како је присуство КФОР-а – у случају Ораховца и Велике Хоче, немачког војног контингента – утицало да становници „не напусте своје домове упркос растућем притиску од стране суседне албанске већине која очекује да се они преселе у централну Србију.“¹¹⁴

Наравно, аутори поменуте публикације нису се искључиво фокусирали на физички *ојсџанак* српске заједнице Косова и Метохије, иако је то био неопходан услов, већ и на деловања која су пружала одрживост и смисао *ојсџанку*. У случају Велике Хоче, објекти Српске православне цркве и винарије, што у приватном или власништву манастира Високи Дечани, представљају историјски нуклеус тј. најразвијенији део насеља са потенцијалом за даљи развој, према Менковић.¹¹⁵ С друге стране, важност присуства локалне институције попут Српске православне цркве за опстанак Срба Косова и Метохије, препознат је и од стране УНМИК-а, попут случаја повратка монаха и обнове манастира Зочиште.¹¹⁶ У случају Штрпца, Срби се ослањају на туристичку традицију, ресурсе и потенцијал Брезовице ради *ојсџанка*, како у својим односима према Албанцима тако и према представницима међународних институција и организација. Како показује Радивоје Младеновић, украјински војни контингент КФОР-а смештен је у хотелу „Бреза“,¹¹⁷ док су у центру Штрпца пространије зграде „изнајмљене разним међународним организацијама, а у исту сврху издавања (за изнајмљивање искључиво међународним организацијама) недавно је [...] изграђено неколико нових зграда у власништву локалних Срба.“¹¹⁸ Наравно, незамисливо је анализирати *ојсџанак* Срба Косова и Метохије без студије случаја Косовске Митровице, где се он заснивао на експлицитно израженом отпору како у односу на УНМИК тако и у односу на албанску заједницу.¹¹⁹

Када је у питању смисленост *ојсџанка*, он се оличавао кроз одабир преферираног, иако измештеног, институционалног оквира Републике Србије, који није престао да постоји на Косову и Метохији након јуна 1999. године. Истовремено, овакав одабир представљао је и имплицит-

113 Mirjana Menković, „The Enclave of Velika Hoča: Cultural Heritage as a Means of Socio-economic Renewal and Preservation of Serbian Identity in Kosovo and Metohija“, in: Bataković (ed.), *Kosovo and Metohija*, 180.

114 Ibid, 181.

115 Ibid, 184–185.

116 Ibid, 180–181.

117 Radivoje Mladenović, „The Sirinička Župa: Štrpce Municipality–Historical Background and Current Field Research“, in: Bataković (ed.), *Kosovo and Metohija*, 164.

118 Ibid, 166.

119 Види у: Miloš Luković, „Kosovska Mitrovica: Present and Past“, in: Bataković (ed.), *Kosovo and Metohija*, 88.

но изражен отпор новоизграђеним институцијама по либералном моделу. Милош Луковић нотира, примера ради, села северно од Косовске Митровице, од којих се истиче Лепосавић као „седиште нових међународних и локалних институција, међу њима и Института за културу српског народа на Косову и Метохији.“¹²⁰ Слично бележе Менковић и Младеновић, у погледу Велике Хоче и Ораховца, односно Штрпца.¹²¹ Менковић истиче чињеницу како је село Велика Хоча остало званично део општине Ораховац након јуна 1999. године: „До јула 2006. године, било је седиште Канцеларије за заједницу, коју је основао УНМИК, задужене за Велику Хочу и део Ораховца насељен српским становништвом. У јулу 2006. године, одговорност за општину Ораховац и Велику Хочу пренета је на српског општинског координатора, представника Координационог центра Републике Србије за Косово и Метохију.“¹²²

Закључак

Свако истраживање историје, друштва, културе и позиције Косова и Метохије након јуна 1999. године претпостављаће разумевање доминантних идејних и структурних претпоставки система међународних односа, током униполарног момента.¹²³ Без обзира на недостатак прецизнијег временског одређења окончања униполарног момента у систему међународних односа, чињеница остаје како се УНМИК мисија – свакако током њеног „пуног“ мандата до јуна 2008. године – одвијала у оквиру доминације једног актера у систему међународних односа. Како је, до тада, једини глобални и идејни изазивач САД Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР) и идејни систем комунизма нестао из светске политике, тако су Сједињене Државе биле не само најмоћнија држава у систему већ и најважнији промотер идејног система либерализма.

Последично, хегемона научна истраживања и тумачења реалности почивала су, имплицитно и експлицитно, како на тврдој моћи САД тако и на привлачности помињане *тезе о либералном миру*. Научна сагледавања, тумачење и разумевање стварности, кроз теоријске оквире поменуте *тезе*, била су заправо *везана историјом (history-bound)*, да се послужио синтагмом Роберта Кокса (*Robert W. Cox*).¹²⁴ С једне стране, историчари и други научници служили су се историјом и њеним методама за откривање и тумачење реалности, док су са друге стране, њихове почетне претпоставке, истраживачки дизајн и одабране методе

120 Ibid, 86.

121 Mladenović, „The Sirinička Župa“, 167–168.

122 Menković, „The Enclave of Velika Hoča“, 181.

123 Džon Miršajmer, *Velika zablude: liberalni snovi i međunarodna realnost*, (Beograd: Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj – CIRSD, 2019).

124 Robert W. Cox, „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory“, *Millennium – Journal of International Studies*, 2/1981, 128.

биле условљаване временом у којем су живели. Другим речима, свесно или несвесно, били су пристрасни, а полазна тачка за разумевања њихових тенденција у тумачењима јесте *џеза о либералном миру*.

Слично, новоизграђена институционална структура на Косову и Метохији након јуна 1999. године може се разумети као *везана историјом*. Како смо показали на основу класичних примера хегемоних тумачења, УНМИК и КФОР представљали су механизам „лабораторијског експериментисања“ и имплементације *џезе о либералном миру*, док је истовремено дизајн успостављаних институција обликован истом том *џезом*. Наравно, све наведено не значи *ipso facto* одсуство алтернативних актера, њихових идејних система и институција. Исто важи и за изазиваче хегемоних тумачења. Подразумева се како су овакви научни погледи били дисидентски и по правилу у мањини – као што су и локални актери, њихови идејни системи и институције били, због своје позиције, од секундарног значаја – посебно јер су сагледавани у односу на САД, јединог глобалног актера поменутог периода у међународним односима. За локалне актере, као и за критички настројене теоретичаре међународних односа важи Коксов увид о историчности. Упркос демонстрираној жељи за отпором, деловањима у складу са могућностима и локалним идејним системима, њихови алтернативни ставови, мишљења и поступци одвијали су се у задатим структурним и идејним оквирима униполарног момента у систему међународних односа.

Остаје нам још само да укажемо будућим истраживачима дешавања на Косову и Метохији након јуна 1999. године, на пристрасност која ће бити неизбежно присутна. Она је била присутна у оквиру хегемоних, као и међу изазивачима хегемоних тумачења. Без обзира на упућену критику *џези о либералном миру*, монографије, зборници, чланци и приручници критички настројених теоретичара међународних односа не могу се разумети без познавања хегемоног идејног система и његових тумача. Исто важи и за саму позицију и пристрасности будућих истраживача који, такође, потпадају под „правило“ *везаности историјом*. Мораће да узму у обзир тј. разумеју структурне и идејне претпоставке система међународних односа који се рађа, претпоставимо, након 2016. године – назнаке можемо потражити и у новијим чланцима Ричмонда¹²⁵ – када ће, такође, њихове преференције, ставови и пристрасности бити обликовани контекстом у којем живе.

125 Види у: Richmond, „Stalelated Peacemaking“, 59; и у: Richmond, „A Prelude to Revisionism?“, 215–217.

Резиме

Хегемона интерпретација међународних мировних мисија у пост-конфликтним друштвима почивала је на хегемонији једног актера у систему међународних односа тј. на униполарном устројству светске политике у оквиру којег је доминирала САД. Чињеница да су САД једина глобална сила у систему подупирала је, између осталог, и привлачност идеје о либералном миру. Иако сама идеја о либералном миру није била нова, у новом међународном контексту насталом након 1989. године долази до њене поновне формулације, артикулације и, коначно, примене, као што је то случај са мировном мисијом Уједињених нација на Косову и Метохији (УНМИК) након јуна 1999. године. Разумевање основних стубова на којима је почивала хегемона идеја либералног мира омогућава нам, осим теоријског оквира за анализирање институционалне структуре и деловања УНМИК-а, упоришну тачку за разврставање и разумевање многобројних монографија, зборника, чланака и приручника о Косову и Метохији, објављених након 10. јуна 1999. године до данас. С друге стране, поменута литература инспирисана и обликована доминантном идејом либералног мира имала је своје изазиваче. Критички настројени теоретичари међународних односа понудили су, поред критике основних стубова на којима је почивала идеја либералног мира, увид у алтернативне и аутохтоне структуре и идејне системе локалних актера, попут оних на Косову и Метохији. За разлику од заговорника либералне идеје и међународних мировних мисија као механизма њене примене, критичари су наглашавали способност локалних актера (појединаца и група) да делују упркос наметнутим институцијама и идејама, било да је такво деловање претежно усмерено на сарадњу, игнорисање или отпор. Ипак, критички настројени теоретичари не могу се разумети без предмета своје критике тј. задатих структурних и идејних оквира униполарног момента у систему међународних односа. Исто важи и за понуђени концептуални оквир који се састоји од дихотомије између хегемоне интерпретације и њених изазивача, изложен у раду не само ради сагледавања обимне литературе о Косову и Метохији након јуна 1999. године већ и ради разумевања специфичног периода када је поменута литература настајала.

Sources and Literature

- Bakić, Jovo. *Jugoslavija: Razaranje i njegovi tumači*. Beograd: Službeni glasnik, 2011.
- Bataković, Dušan T. (ed.). *Kosovo and Metohija. Living in the Enclave*. Belgrade: Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2007.
- Chandler, David. „The uncritical critique of ‘liberal peace’“. *Review of International Studies* 1/2010, 135–155.
- Cox, Robert W. „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory“, *Millennium – Journal of International Studies* 2/1981, 126–155.
- Covey, Jock, Michael J. Dziedzic, and Leonard R. Hawley (eds.). *The Quest for Viable Peace: International Intervention and Strategies for Conflict Transformation*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2005.
- Deutch, Karl W., et al., „Political Community and the North Atlantic Area“. *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, eds. Brent F. Nelsen and Alexander Stubb, 121–143. London: Boulder, 2003.
- Dobbins, James, et al. *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica: RAND Corporation, 2003.
- Doyle, Michael. „Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs“. *Philosophy and Public Affairs* 3/1983, 205–235.
- Fukuyama, Francis. „The End of History?“. *The National Interest* 16/1989, 1–18.
- Hehir, Aidan. „Introduction: Kosovo's Symbolic Importance“. *Journal of Intervention and Statebuilding* 5/2019, 539–544.
- Huntington, Samuel P. „The Clash of Civilizations?“. *Foreign Affairs* 3/1993, 22–49.
- Jović, Dejan. *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Četvrtе Jugoslavije, 1974–1990*. Zagreb – Beograd: Prometej i Samizdat B92, 2003.
- Kant, Imanuel. *Večni mir: filozofski nacrt*. Beograd: Gutenbergova galaksija, 1995. (Cyrillic)
- Ker-Lindsay, James. *Kosovo. The Path to Contested Statehood in the Balkans*. London: I.B. Tauris, 2009.
- Ker-Lindsay, James. „From autonomy to independence: the evolution of international thinking on Kosovo, 1998–2005“. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 2/2009, 141–156.
- King, Iain and Whit Mason. *Peace at Any Price. How the World Failed Kosovo*. Ithaca: Cornell University Press, 2006.

- Krauthammer, Charles. „The Unipolar Moment“. *Foreign Affairs* 1/1990, America and the World 1990/91, 23–33.
- Lemay-Hébert, Nicolas. „The 'Empty-Shell' Approach: The Setup Process of International Administrations in Timor-Leste and Kosovo, Its Consequences and Lessons“. *International Studies Perspectives* 2/2011, 190–211.
- Lemay-Hébert, Nicolas and Gëzim Visoka. „Normal Peace: A New Strategic Narrative of Intervention“. *Politics and Governance* 3/2017, 146–156.
- Mandić, Danilo. *Gangsteri i drugi državnici. Mafije, separatisti i rascepljene države u globalizovanom svetu*. Beograd: Zepter Bookworld, 2022.
- Miršajmer, Džon. *Velika zablude: liberalni snovi i međunarodna realnost*. Beograd: Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj – CIRSD, 2019.
- Nye, Jr., Joseph S. *Budućnost moći*. Zagreb: MATE, 2012.
- Orr, Robert C. (ed.). *Winning the Peace. An American Strategy for Post-Conflict Reconstruction*. Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2004.
- Paris, Roland. *At War's End, Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Phillips, David L. *Liberating Kosovo. Coercive Diplomacy and U.S. Interventions*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2012.
- Posen, Barry R. „Emerging Multipolarity: Why Should We Care?“. *Current History* 721/2009, 347–352.
- Radojković, Stefan S. „Prakse otpora i saradnje Srba na Kosovu i Metohiji u odnosu na misiju Ujedinjenih nacija od 1999. do 2008. godine“. Doktor-ska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2024. (Cyrillic)
- Ramet, Sabrina P. *Thinking about Yugoslavia. Scholarly Debates about Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Richmond, Oliver P. „The problem of peace: understanding the 'liberal peace'“. *Conflict, Security & Development* 3/2006, 291–314.
- Richmond, Oliver P. *Peace in International Relations*. London: Routledge, 2008.
- Richmond, Oliver P. *A Post-Liberal Peace*. London: Routledge, 2011.
- Richmond, Oliver P. and Audra Mitchell (eds.). *Hybrid Forms of Peace. From Everyday Agency to Post-Liberalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Richmond, Oliver P. „The dilemmas of hybrid peace: Negative or positive?“, *Cooperation and Conflict* 1/2015, 50–68.
- Richmond, Oliver P. „Stalemated Peacemaking in the Liberal International Order and the Problem of Peacemaking under Multipolarity“. *Turkish Academy of Sciences*, Istanbul, 2024, 51–65.

Richmond, Oliver P. „A Prelude to Revisionism? The Stalelated Peace Model and the Emergence of Multipolarity in International Order“. *Contemporary Security Policy* 2/2025, 197–225.

Slović, Srđan. *Politički razvoj Kosova i Metohije od raspada SFRJ do dolaska misije EULEKS kroz prizmu evropske bezbednosti*. Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2013. (Cyrillic)

Visoka, Gëzim. *Shaping Peace in Kosovo. The Politics of Peacebuilding and Statehood*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017.

„James Ker-Lindsay“. *ResearchGate*. Datum pristupa 5. 9. 2025. <https://www.researchgate.net/profile/James-Ker-Lindsay>

„NATO's role in Kosovo“. *North Atlantic Treaty Organization*. Datum pristupa 5. 9. 2025. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm

„Peace at Any Price: How the World Failed Kosovo“. *JSTOR*. Datum pristupa 5. 9. 2025. <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvrf8c00>

Rücker, Joachim. *UNMIK, a timely mission. Achievements 1999–2008*. Datum pristupa 5. 9. 2025. <https://www.joachim-ruecker.de/images/docs/UNMIK1999-2008.pdf>

Security Council. „Resolution 1244 (1999)“. *United Nations*, 10 June 1999, S/RES/1244 (1999). Datum pristupa 6. 9. 2025. <https://digitallibrary.un.org/record/274488?v=pdf>

Security Council. „Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status“. *United Nations*, 26 March 2007, S/2007/168. Datum pristupa 5. 9. 2025. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kosovo%20S2007%20168.pdf>

United Nations Peacekeeping. *Completed Peacekeeping Operations. UNTAET*. (New York, 2001). Datum pristupa 3. 9. 2025. <https://peacekeeping.un.org/mission/past/etimor/etimor.htm>

United Nations Sustainable Development Group. *Note of Guidance on Integrated Mission*. (New York, 17 January 2006). Datum pristupa 3. 9. 2025. https://unsdg.un.org/sites/default/files/Guidance-on-the-role-of-SRSG-and-DSRSG_RC_HC.pdf

Summary

Stefan Radojković

KOSOVO AND METOHIJA FROM JUNE 1999 TO THE PRESENT: HEGEMONIC INTERPRETATION AND ITS CHALLENGERS

Abstract: The paper attempts to establish a possible conceptual framework for classifying, reviewing, and understanding the professional literature where Kosovo and Metohija, during the United Nations mission, represents one of the case studies or the exclusive focus of research. We will attempt to classify the aforementioned literature according to the following elements of the conceptual framework: 1) the hegemonic interpretation based on the liberal peace thesis, 2) challengers of the hegemonic interpretation whose scientific starting points are predominantly critical. Professional literature classified in this way could not only facilitate the review of numerous monographs, edited volumes, articles and manuals on Kosovo and Metohija, published after June 10, 1999 to the present, but also could offer researchers a conceptual framework for understanding the specific period when the aforementioned literature was created.

Key words: Kosovo and Metohija, UNMIK, liberal peace thesis, critical theories, interpretation

The hegemonic interpretation of international peacekeeping missions in post-conflict societies rested on the hegemony of one actor in the system of international relations, i.e. on the unipolar structure of world politics within which the USA dominated. The fact that the US is the only global power in the system was supported by the appeal of the idea of liberal peace, among other things. Although the idea of liberal peace itself was not new, in the new international context that emerged after 1989 was reformulated, articulated, and, ultimately, implemented, as was the case with the United Nations peacekeeping mission in Kosovo and Metohija (UNMIK) after June 1999. In addition to a theoretical framework for analyzing the institutional structure and activities of UNMIK, understanding the fundamental pillars on which the hegemonic idea of liberal peace rested provides us with a fulcrum for classifying and understanding numerous monographs, edited volumes, articles and manuals on Kosovo and Metohija, published after June 10, 1999 to the present day. On the other hand, the aforementioned literature, inspired and shaped by the dominant idea of liberal peace, had its challengers. Along with a critique of the fundamental pillars on which the idea of liberal peace rested, critically minded theorists of international relations offered insight into alternative and indigenous structures and ideological systems of local actors,

such as those in Kosovo and Metohija. Unlike proponents of the liberal idea and international peacekeeping missions as a mechanism for its implementation, critics emphasized the ability of local actors (individuals and groups) to act despite imposed institutions and ideas, whether such action was predominantly directed towards cooperation, ignoring, or resistance. However, critically minded theorists cannot be understood without the object of their criticism, i.e. the structural and ideological frameworks of the unipolar moment in the system of international relations. The same applies to the proposed conceptual framework, which consists of a dichotomy between the hegemonic interpretation and its challengers, presented in the paper not only for the purpose of reviewing the extensive literature on Kosovo and Metohija after June 1999, but also tailored to understanding the specific period when the aforementioned literature was created.